

וע' בפירוש המשנה להרמב"ם (תרומות ו,ג), שבאכילת זר תרומה אומרים 'אין שליח לדבר עבירה'. וצ"ע לחלק בין זה להרמת התרומה בעבירה. אך שמא כוונת הרמב"ם משום שלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב, ולא משום כללא דאין שליח לד"ע. ולפי זה לכאורה יש לפשוט מהרמב"ם אודות ספק התוס' האם במעילה קיימת סברת 'וכי זה נהנה וזה מתחייב'. ואולם כבר כתבו אחרונים להוכיח מדברי הרמב"ם (מעילה ז,א) שבמעילה אין אומרים סברא זו. ודוחק לומר ששונה מעילה שעיקר חיובו על גזל ההקדש ולא על ההנאה [וכהסבר הגר"ח הל' מעילה], משא"כ אכילת תרומה. וע"כ מוכח שדין תרומה ככל התורה שאין שליח לד"ע, ולא כמעילה.

דף מג

'וטבחו או מכרו — מה מכירה על ידי אחר אף טביחה ע"י אחר' — אף על פי שה'אחר' שבמכירה אינו שליח אלא הלוקח, וכיצד ניתן ללמוד דין שליחות ממכירה שאינה שייכת ללא אדם נוסף — בכל זאת מידת ההקש ניתנת להלמד אף בכגון דא, כי הלא אם לא נלמד דין שליחות בטביחה, לא תהיה אפשרות לטביחה על ידי אחר כלל, ולא תהא שוה למכירה במציאות זו של 'על ידי אחר', והרי הלימוד מהקש הוא קבוע ומחלט, ואין משיבין על ההקש. ואמנם בלימוד של 'מה מצינו' אין ללמוד בכעין זה, כי ודאי הפרש זה שבין הלמד למלמד לא גרע מפירכא, כמובן. (עפ"י זכר יצחק — ל (ב) ד"ה ואין לומר).

'חד למעוטי שנים שאוחזים בסכין ושוחטים...' — כתבו הראשונים (ריטב"א ותוס' רא"ש ועוד): הטעם שהוצרכו למעט שנים ששחטו, והלא בכל מקום למדו מואם נפש אחת תחטא... בעשתה — אחד שעשה חייב שנים שעשאוה פטורים — הואיל ולענין ההעלאה בחוץ נתרבה מאיש איש שנים שהעלו (כסתם משנה בזבחים קח, וכרבי שמעון בברייתא שם, דלא כרבי יוסי), לכך צריך לימוד מיוחד לפטור, שלא נלמד שחיטה מהעלאה.

[ויש מי שכתב שמיעוט 'שנים שעשאוה' אינו אלא כלפי חיוב קרבן, אבל לא ומלקות יש, ולכך צריך מיעוט מיוחד. ע' בספרים המצוינים בהערות המהדיר בריטב"א (מוסה"ק). וע"ע שו"ת אחיעזר ח"ב מג, ד ובמצוין ביוסף דעת — שבת ג]. ואם תאמר לפי זה, לשיטת ר' יוסי בזבחים ששנים שהעלו פטורים, מדוע נצרך ללימוד על כך — יש לומר שלולא שמיעט הוה אמינא לדרוש מ'איש איש' לרבות שנים שהעלו, ורק מפני שמיעט מ'הווא' על כרחנו לומר 'איש איש' דברה תורה כלשון בני אדם, וכמו שכתבו התוס' (בב"מ לא): שאין אומרים דברה תורה כלשון בני אדם אלא במקום הכרח. וכן מוכח מדברי ר' יוסי גופא בע"ז (כז). שאינו סובר 'דברה תורה...' — לפי שאין לו הכרח בדבר. וע"ש בתוס'.

'וחד הוא ולא אנוס הוא ולא שוגג הוא ולא מוטעה' — הריטב"א באר שהדרשה בעיקרה באה למעט מוטעה, לפוטרו מן הקרבן, אבל אנוס — אין צורך להשמיענו שפטור מכרת ומקרבן, וכן שוגג — פשיטא שחייב קרבן ופטור מכרת. 'ואשכחן טובא בתורת כהנים דדרשינן קרא למפטור שוגג מכרת אע"ג דלא איצטריך'. (וערש"י בזבחים קח רע"ב ובפרשת בא יב,טו). והתוס' בזבחים (קח): פירשו 'אנוס' — אומר מותר. ולענין שוגג כתבו שהוצרך לפוטרו מכרת, כי היה עולה על הדעת שאם אינו מביא קרבן יהא בכרת, שהרי רק לאחר הבאת קרבן כתוב ונסלח לו.

(ויש שרצו לומר שהשוגג וסבור שאין זו עולה ושחטה בחוץ, או סבר ששוחט בבית המקדש — פטור מחטאת. והרמב"ן דחה דעה זו, ע"ש. וע' תירוצ' נוסף בחדושי הרשב"א בשם הראב"ד. ובבבלי נזר (אה"ע תמב) תירץ, דהוה אמינא שבכך שלא נשאל על ההקדש ועל ידי כך ייפטר מעונש שחטי חוץ (ע' ב"ב קכ): הרי נחשב כעובר במזיד — קמ"ל כיון שבשבעת איסור היה שוגג — פטור).

'אין שליח נעשה עד, כיון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו הוה ליה כגופיה' — ואף על פי שאינו נוגע בדבר, כי אין לו שום ענין אישי בכך שאומר עשיתי שליחותך — אעפ"כ אינו נאמן, כי דין הוא שבעל-דבר אינו 'עד', ולא משום נגיעה בעדות. (כן הוכיח מכאן ומעוד מקומות בספר שער המשפט קמ סק"ז. וע' גם בחדושי הגרנ"ט — ב"ב, קעג). ויש מי שכתב שבשאלה זו עצמה נחלקו האמוראים; האם בעל-דבר פסול כדין קרוב הפסול לעדות גם כשאינו נוגע בעדותו, או שמא אינו פסול אלא משום נגיעה, הלכך השליח שאינו נוגע — נעשה עד. (עפ"י אבני מלואים לה סק"א).

בתשובת הריב"ש (פב) משמע שבעל דין ממש אינו כשר להעיד אף ללא נגיעה, אבל השליח אינו לגמרי כבע"ד, ובוה נחלקו, האם פסול ללא נגיעה כמו בע"ד גמור, אם לאו.

וכתב על פי זה ששליח שאמר קדשתיה והיא מכחשת — המשלח אסור בקרובותיה משום 'שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא' כאילו הוא עצמו אמר קדשתיה, כי הרי הוא כמותו בכל עניני השליחות, ואפילו לדעת האומר שליח נעשה עד. [וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ט רסח, ג) במה שהעיר על דברי הריב"ש בסברא. והיה אפשר לומר שעיקר כוונת הריב"ש לומר שהיות המשלח האמינו לכל מה שיאמר, הרי זה כשויא אנפשיה חד"א בעצמו. ואולם אין משמעות אריכות לשון הריב"ש מורה כן. גם גדולה מזו מצינו בב"ח (אה"ע סוס"י לה), שיש לשליח נאמנות מיוחדת כלפי המשלח אפילו לקולא, וזה לכא' אינו מובן אם לא משום שנידון 'כמותו' ממש. אך אפשר הטעם שבוה ששלחו גילה שנאמן עליו כשנים (עתוס' להלן סו רע"א). וצ"ע].

ויש מהאחרונים שביארו מחלוקתם בגדר דין 'שלוחו של אדם כמותו' — האם השליח הוא העושה את עיקר החלות, או שמא המשלח הוא מחיל את הקדושין והגירושין, והשליח אינו אלא פועל פעולה טכנית בעלמא עבור המשלח — הלכך אינו בגדר 'בעל דבר'. או שמא לפי כולם השליח אינו אלא פועל הפעולה ולא עושה החלות, והמחלוקת היא האם פועל הפעולה נידון כ'בעל דבר' (ע' אור שמח גירושין ב; שערי ישר ז, ה; אמרי משה יח, ו; לקח טוב; חדושי הגרנ"ט — קו. וצ"ע בהסבר הראשון, הלא בדיני ממונות כשמחזיר החוב אין שם החלת חלות דין המצריך בעלים אלא פעולה מציאותית בלבד, ואעפ"כ אין השליח נעשה עד).

(ע"ב) אבל גירושין נישואין שמא עיניו נתן בה' — הגם שאין אנו חוששים כן בכל שני עדים המעידים על גירושין אשה, שמא משקרים כדי לקחתה — כאן היה מקום לחוש כי אומר השליח בלבד, כיון שעשאני הבעל שליח ונתן בי את אמונו, לא יבוא לדייק אחרי. (עפ"י רמב"ן)

'אי קסבר המלוה חבירו בעדים צריך לפורעו בעדים, הני נוגעים בעדות נינהו...' — פירוש, כאשר מסר להם בעדים. [שאם מדובר ללא עדים, הלא פשוט שהשליח נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, ואין כאן חשד כלל בין בקידושין ובין בגירושין, ולא היה צריך לומר 'וכן בגירושין וכן בדיני ממונות']. (עפ"י רמב"ן ועוד)

זהשתא דתקון רבנן שבועת היסת משתבעי הני עדים דיהיבנא ליה... — ואם תאמר, מדוע צריכים להשבע, הלא הלוה אינו יכול לטעון בודאות שלא נתנו למלוה? — כתב הרמב"ן, כיון שמכל מקום הם חייבים ליתן, או ללוה או למלוה, ושניהם טוענים טענת ברי, המלוה טוען שלא נתנו לו והלוה טוען שלא החזירו לו, מצרפים טענותם ומחשיבים זאת לטענת ברי, הגם שכל טענה בפני עצמה אינה 'ברי' גמור, שאין המלוה יודע אם החזירו ללוה ואין הלוה יודע אם נתנו למלוה.

דף מד

'אלא אי איתמר הכי איתמר... קידושין דמדעתה — אביה ולא היא, גירושין דבעל כרחה — בין היא ובין אביה' — ונראה נפקא מינה בין שתי הלשונות בטעמו של רבי יוחנן — כאשר האב מוחה בפרוש שלא תקבל גיטה; לפי לישנא קמא, יודו חכמים לרבי יהודה שאין קבלתה מועילה, כי טעמם רק משום שמכנסת עצמה לרשות אביה ומסתמא נוח לו בכך. ואילו ללישנא בתרא לא איכפת לנו ברצונו כלל, ובכל אופן מגורשת (עפ"י מרומי שדה להלן).

'תנן, האיך מקדש את בתו כשהיא נערה בו ובשלוהו. בו ובשלוהו אין, בה ובשלוהו לא. תיובתא דריש לקיש... בעא מיניה רבא מרב נחמן: נערה מהו שתעשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה... אמר ליה אין עושה שליח' — כבר הקשו הראשונים על ה'תיובתא' שהשיבו מהמשנה על ריש לקיש, הלא אפשר שלכך לא קתני 'בה ובשלוהו' — משום שאין ביכלתה לעשות שליח. ותרצו הראשונים (רמב"ן, וע' רשב"א ושיטה ל"ג למי. וכיו"ב במהרש"א) שהדיוק הוא מהמלה 'בו' שבמשנה, שהיא מיותרת לדייק 'בו' ולא 'בה'.

והאחרונים תרצו, שספק הגמרא שמא אינה יכולה לעשות שליח, אינו אלא לר' יוחנן, אבל לריש לקיש — עושה ועושה. (וכן מבואר בירושלמי בגטין בפרק 'התקבל' — ע' אור שמח הל' גירושין ב, יג). וטעם הדבר, כי לדעת ריש לקיש יש לה כח עצמי ואינה כיד או חצר אביה, שאם כן, ודאי היה לו לריש לקיש לחלק בין מכנסת עצמה לרשות אביה או מפקעת עצמה, ומכך שאינו מחלק וסובר שגם בקידושין שמפקעת עצמה מרשות אביה יכולה לקדש עצמה — הרי מוכח שיש לה זכות עצמית וכח בעלות על הקדושין, ולכן לשיטתו ודאי שיכולה גם לשלוח שליח. (טעם המלך; חזון איש, ועוד. והמפרשים כאן האריכו בשאלה זו. וע' בית ישי (ט) שהסביר בזה את המשך דברי הגמרא 'צווח ר"ל... ולא אשגחו...').

'צווח ריש לקיש כי כרוכיא זיצאה והיתה' וליכא דאשגח ביה' — הגם שהקש זה לא נחלק בו אדם מעולם, אעפ"כ סוברים חכמים היות וטעם החילוק מפני שגט מועיל בעל כרחה משא"כ קידושין, ממילא לענין זה לא שייך ההקש.

עוד יש לומר, סוברים החולקים שלא לכל דבר נתקבל הקש זה, אלא היכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר. (תוס' ר"י הוקן; שיטה ל"ג למי; רשב"א להלן ס. וכבר כתבו ראשונים שבמקום טעם וסברה, יש הקש למחצה — ע' תוס' יבמות פו. נדרים ז. וראה דוגמאות נוספות במובא לעיל טו. לו.).

(ע"ב) 'כיד אביה דמיא או כחצר אביה דמיא... ואי סלקא דעתך כחצר אביה דמיא, כי מטא גיטה לידה נמי לא תיגרש דהויא לה חצר המשתמרת שלא לדעת אביה...' — יש לבאר